

С.М.Кулик – кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
orcid.org/0000-0001-7520-7426

ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВІДКРИТТЯ СТАДІОНІВ ЗА УЧАСТЮ ПРЕЗИДЕНТА ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ Р.Т.ЕРДОГАНА¹

Реджеп Тайїп Ердоган перебуває при владі в Туреччині з 2003 р. – спочатку він був прем'єр-міністром, а з 2014 р. – президент країни. За цей час він вибудував авторитарну систему управління, забезпечивши собі вплив у всіх сферах життя турецького суспільства. Спорт і футбол, зокрема, не стали винятком. Р.Т.Ердоган активно бере участь у церемоніях відкриття стадіонів у різних містах країни.

Зацікавлення Р.Т.Ердогана у відкритті футбольних стадіонів зумовлено значенням футболу в Туреччині. Уболівання за конкретний клуб передається у спадок від батька до сина, і є такою ж частиною самоідентифікації, як мова чи віра. Також Р.Т.Ердоган грав у аматорський футбол протягом усіх років навчання в середній школі і за футбольну команду університету, в якому навчався. Майбутній політик не досяг особливих спортивних успіхів. Серед партнерів заслужив прізвисько «Ходжа», бо у вільний час вчив інших Корану [25]. Окрім того, у Туреччині футбольні фанати є суспільно активними. Під час протестів 2013 р. проти вирубки парку Гезі в Стамбулі, що переросли у масштабні виступи по всій країні, їхніми активними учасниками були ультрас трьох стамбульських грандів – «Фенербахче», «Галатасарая» та «Бешикташа». Влада придушила протести, запровадила систему ідентифікації вболівальників – «Passolig Card» і криміналізувала, ув'язнила фанатів і менеджерів команд за допомогою судових справ. До цього додамо, що Р.Т.Ердоган сприймає фанів окремих футбольних клубів як своїх ідеологічних ворогів.

На противагу цьому Р.Т.Ердоган заснував власний політичний проєкт – ФК «Істанбул Башакшехір». У 1990 р. було створено аматорський муніципальний спортивний клуб «İstanbul Büyükşehir Belediyesi Spor Kulübü» («Істанбул Бююкшехір Беледієспор»), що його підтримував Р.Т.Ердоган як мер Стамбула. У 2007 р. клуб увійшов до Суперліги Туреччини. У 2014 р. клуб оновив назву на «İstanbul Başakşehir FK» («Істанбул Башакшехір»), отримав потужних інвесторів, пов'язаних із правлячою Партією справедливості та розвитку (ПСР), відбулися гучні трансфери. Одним із ключових спонсорів була мережа клінік «Medipol», власником якої був особистий лікар Р.Т.Ердогана, а згодом міністр охорони здоров'я Туреччини Ф.Коджа. Президентом клубу призначили Г.Гюмюшдага – члена ПСР і водночас племінника турецького лідера. Навіть офіційні кольори «Істанбула» – помаранчевий та синій – повністю збігаються з кольорами правлячої партії. У сезоні 2019/20 команда вперше у своїй історії стала чемпіоном Туреччини.

Попри це, клуб не мав справжньої фанатської культури. Для мешканців столиці «справжній футбол» залишався у дербі між «Фенербахче», «Галатасараєм» та «Бешикташем». Фанати цих клубів принципово не визнавали матчі з ним дербі, називали команду «ФК Ердоган». Підставою для цього було те, що його вболівальниками були переважно державні службовці з сім'ями і багатий середній клас, які проживали у Башакшехірі – новому районі Стамбулу і отримали право безоплатного входу на трибуни. В «Істанбул Башакшехір» створити фан-рух «Voz Baykuşlar» («Сірі сови»), але після 2014 р. вони публічно заявили про припинення своєї активності. Згодом виникла офіційна група «1453» – «1453 Başakşehir» і «1453 Kartallar» («1453 Орел»). Ці групи отримували підтримку від уряду для протидії опозиційним настроям серед вболівальників. Вони

¹ *Дослідження виконано в межах Модуля Жана Моне «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE). This study was conducted in the framework of the Jean Monnet Module «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE).

кардинально відрізнялися від традиційних ультрас: перебували під повним контролем керівництва клубу, їх використовували для політичних меседжів – наприклад, банерів «Головнокомандувач Ердоган» на матчах Єврокубків [4].

Район Стамбулу – Башакшехір – за правління Р.Т.Ердогана перетворили на «нове місто» завдяки масштабним інвестиціям у житлові комплекси, інфраструктуру, охорону здоров'я. У відповідь президент отримав стійку підтримку виборців: Башакшехір став його «електоральною фортецею», де рейтинг президента стабільно перевищує 50%. Тобто, цей провладний футбольний проєкт був штучним утворенням.

Важливим є те, що за часів перебування Р.Т.Ердогана на найвищих посадах, Стамбул незмінно подавав заявки на проведення Літніх Олімпійських Ігор у 2000, 2004, 2008, 2012 та 2020 рр., а також одноосібно чи спільно з іншими країнами на проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2008, 2012, 2016, 2024 рр. Хоча у підсумку обрали інші міста-претенденти, спортивну інфраструктуру міст активно розбудовували. Стадіони є частиною проєкту з будівництва і модернізації спортивних об'єктів під керівництвом Міністерства молоді та спорту Туреччини. Він спрямований на те, щоб перетворити країну на привабливе місце для проведення континентальних і світових спортивних заходів. Так, у 2012 р. міністр молоді та спорту представив 24 нові стадіони та 405 спортивних споруд, що планують збудувати. Загальний обсяг інвестицій у спорт протягом 2002–2017 рр. становив 3,5 млрд лір, з яких 2,5 млрд лір – на 24 стадіони і 1 млрд лір – на спортивні об'єкти. Найбільшим прихильником їх будівництва був прем'єр-міністр Р.Т.Ердоган [17]. Це сучасні багатофункціональні спортивні комплекси, або стадіони, що відповідають критеріям УЄФА із найсучаснішими архітектурними і технологічними рішеннями. Багато з них є одними із креативних та унікальних стадіонів у Європі. Стадіони будує Адміністрація житлового будівництва Туреччини (ТОКІ), значно рідше їх споруджують за свої кошти муніципалітети, або клуби. Відповідно арені перебувають у державній власності, а керують ними муніципалітети. Під час церемоній відкриття на стадіонах відбуваються світлові і фаєр-шоу, концерти відомих виконавців, проходять товариські матчі. Отже, це цілеспрямована політика Р.Т.Ердогана як політика, лідера політичної партії і країни.

Активна участь президента Туреччини у церемоніях відкриття стадіонів має політичний контекст. Виділимо такі його аспекти: формування особистого політичного іміджу Р.Т.Ердогана; виборчий та ідеологічний аспекти; контроль влади за представниками громадянського суспільства та міжнародний аспект. Ми проаналізували церемонії відкриття футбольних стадіонів, спорткомплексів за участю Р.Т.Ердогана, а саме:

- 1) 27 серпня 2005 р., Стамбул – стадіон «Recep Tayyip Erdoğan Stadyumu» (СК «Касімпаша»);
- 2) 12 серпня 2009 р., Пізе – стадіон «Rize Stadi» (ФК «Чайкур Різеспор»);
- 3) 15 січня 2011 р., Стамбул – спортивний комплекс «Ali Sami Yen», стадіон «Türk Telekom Arena» (ФК «Галатасарай»);
- 4) 26 липня 2014 р., Стамбул – стадіон «Başakşehir Fatih Terim Stadium» (ФК «Істанбул»);
- 5) 21 грудня 2015 р., Бурса – стадіон «Bursa Metropolitan», «Timsah Arena» (ФК «Бурсаспор»);
- 6) 10 квітня 2016 р., Стамбул – стадіон «Vodafone Arena» (ФК «Бешикташ»);
- 7) 18 грудня 2016 р., Трабзон – спортивний комплекс «Şenol Güneş Stadium», стадіон «Akyazı» (ФК «Трабзонспор»);
- 8) 08 листопада 2020 р., Ізміт – «Kocaeli Stadyum» (ФК «Коджаеліспор»);
- 9) 19 лютого 2021 р., Адана – стадіон «Adana Stadium» (ФК «Аданаспор» та ФК «Адана Демірспор»);
- 10) 26 жовтня 2021 р., Ізмір – «İzmir Alsancak Mustafa Denizli Stadı» (СК «Алтай» і ФК «Алтинорду»).

Зазначимо, що усі перераховані нами аспекти тісно поєднані між собою, але в певних ситуаціях чітко прослідковуємо домінування одного або декількох з них.

1) Формування особистого політичного іміджу Р.Т.Ердогана. Для забезпечення належної кількості глядачів на стадіоні у день відкриття влада провінцій і міст Туреччини забезпечує їм відповідні умови: безкоштовне користування громадським транспортом і метро до та після матчу, організовує безкоштовний довіз до стадіону, пропонує отримати в касі стадіону безкоштовні квитки [6]. Саме так було під час відкриття Р.Т.Ердоганом стадіону «Тімса Арена» у столичному муніципалітеті Бурса, спортивного комплексу «Ак'язи» в Трабзонспорі. Отже, церемонії відкриття відбуваються переважно при заповнених трибунах. Таким чином, у церемоніях відкриття стадіонів влада Туреччини використовує адміністративний ресурс.

Серед почесних гостей на церемонії відкриття стадіонів присутні, окрім Р.Т.Ердогана, міністри уряду, представники місцевої влади і футбольних клубів Туреччини, керівники провладної політичної партії, відомі спортсмени. Часто Р.Т.Ердоган відкривав стадіони на церемонії закладання фундаменту яких він був присутній декілька років тому ще як прем'єр-міністр. Наприклад, стадіону «Акуязи» (ФК «Трабзонспор») 24 листопада 2013 р.

На церемоніях відкриття стадіонів Р.Т.Ердоган виголошує промови, перерізає червону стрічку, загалом поводить себе досить активно. На церемонії відкриття нового міського стадіону в Різе перед початком товариського матчу між місцевим «Чайкур Різеспор» та «Фенербахче» прем'єр-міністр Р.Т.Ердоган вийшов на поле і роздав футболки обох команд вболівальникам на трибунах. Потім він сфотографувався з футболістами обох команд і лише після цього розпочали матч [16]. Інший приклад, після церемонії відкриття стадіону в Ізмірі у 2021 р. президент Туреччини роздав автографи гравцям юнацької та жіночої збірних «Алтаю» [3]. Інколи на правах почесного гостя президент Туреччини першим ударом по м'ячові розпочинав товариський матч-відкриття чи забивав символічний перший гол на новій арені (на стадіоні ФК «Трабзонспор» у 2016 р.) [19].

Також Р.Т.Ердоган виходив на поле як гравець. Він брав участь у товариському матчі-відкритті «Стадіону Башакшехір Фатіх Терім». Президент Туреччини протягом п'ятнадцяти хвилин оформив хет-трик [24]. Цю гру транслювали наживо. Таким чином, матчі-відкриття дають можливість Р.Т.Ердогану тісніше спілкуватись із спортсменами, вболівальниками, сформувати серед них власний позитивний власний імідж. Телетрансляції переконують глядацьку аудиторію у хорошій фізичній підготовці Р.Т.Ердогана.

2) Електоральний аспект. По-перше, серед тих стадіонів, що їх відкрив Р.Т.Ердоган, багато розміщені у Стамбулі, або у різних районах столиці. Загалом він відкривав стадіони футбольних клубів, що грають у різних лігах турецького футболу і перебувають на різних місцях у турнірних таблицях, і тому географія його участі у церемоніях відкриття стадіонів охоплює усю Туреччину. Увага до столичного регіону зумовлена тим, що Р.Т.Ердоган у 1994–1998 рр. був мером Стамбулу, і йому важливі голоси виборців у столичному муніципалітеті. Адже тут є ще інші футбольні клуби вболівальники і фани яких не підтримують політику Р.Т.Ердогана. Тому він розраховує на своїх вболівальників-виборців. Таким чином, відкриваючи стадіони Р.Т.Ердоган враховує чинники електоральної географії.

По-друге, підтримка рейтингу Партії справедливості і розвитку, що її у 2001 р. заснував Р.Т.Ердоган, і головою якої він є. Перебуваючи у провінції Коджаелі на провінційному з'їзді ПСР, він 08 листопада 2020 р. офіційно відкрив стадіон у м. Ізміт. Відкриття відбулося, незважаючи на те, що матчі на «Kocaeli Stadyium» проводять вже три сезони, бо офіційно його відкрили 1 вересня 2018 р. [1]. Таким чином, президент Туреччини позиціонує себе як лідер партії, що має широку народну підтримку.

По-третє, відкриття стадіонів як елемент президентської виборчої кампанії. У кінці липні 2014 р. під час матчу-відкриття «Стадіон Башакшехір Фатіх Терім» – домашньої арени ФК «Істанбул Башакшехір», почесним президентом якого є Р.Т.Ердоган, він вийшов на поле і протягом 15 хв забив три голи. При цьому на ньому була футболка з номером 12 – цей номер клуб закріпив за ним назавжди. У такий спосіб Р.Т.Ердоган на

той час прем'єр-міністр Туреччини натякнув глядачам на трибунах і біля екранів гаджетів, що у випадку його перемоги на президентських виборах, що мали відбутися 10 серпня 2014 р., він стане дванадцятим главою держави [10] У підсумку так і трапилось. Таким чином, Р.Т.Ердоган напряду використав церемонію відкриття стадіону і її телетрансляцію у своїй виборчій кампанії.

3) Ідеологічний аспект відкриття стадіонів. По-перше, це неймінг спортивних споруд. Для Туреччини характерно, що стадіони називають на честь президентів країни. У випадку з Р.Т.Ердоганом стадіон спортивного клубу «Касимпаша» у 2005 р. перейменували на стадіон імені Реджепа Таїпа Ердогана. Той факт, що президент Р.Т.Ердоган у минулому був гравцем цього клубу вплинуло на зміну назви стадіону [15].

В окремих випадках за ініціативою Р.Т.Ердогана спорткомплекси, стадіони називали на честь відомих вітчизняних футболістів, тренерів, спортивних функціонерів, які успішно продовжують свою професійну кар'єру. При цьому президент Туреччини наголошував на тому, що «у нас є приказка: «Уміння заслуговує на похвалу, а вміння без похвали марнується». Ми – нація, яка знає, як винагородити тих, хто робить свій внесок у цю країну» [7]. Саме тому у Стамбулі відкрили «Стадіон Башакшехір Фатіх Терім» (2014 р.), у Трабзоні – спортивний комплекс «Шенол Гюнеш» (2016 р.). Фатіх Терім, Шенол Гюнеш – легенди турецького футболу, тренери вітчизняних клубів. Ф.Терім на той час обіймав посаду головного тренера національної збірної, а Ш.Гюнеш – технічного директора ФК «Бешикташ».

Інколи офіційну назву спортивних споруд Р.Т.Ердоган оголошував саме під час церемонії їх відкриття. Так, 26 жовтня 2021 р. у м. Ізмір президент Туреччини офіційно оголосив, що арені СК «Алтай» і ФК «Алтинорду» присвоєно ім'я «Стадіон Ізмір Алсанджак Мустафа Денізлі». М.Денізлі – один із найавторитетніших менеджерів турецького футболу. 72-річний футболіст тоді керував клубом «Алтай», за який він у свій час виступав як гравець, і єдиний тренер, який вигравав чемпіонат країни з трьома різними клубами – «Галатасараєм», «Фенербахче» та «Бешикташем». Також М.Денізлі вивів збірну Туреччини до чвертьфіналу Чемпіонату Європи 2000 р. [3]. Автори вважають, що тут йдеться не лише про визнання чи похвалу досягнень спортсменів Туреччини, а й про політичні загравання Р.Т.Ердогана з ними, використання їхньої спортивної слави на користь особистих і партійних політичних інтересів.

Крім того, фани і уболівальники вважають, що, будуючи нові клубні стадіони, Р.Т.Ердоган свідомо руйнує не лише старі споруди, а й знищує пам'ять про тих політичних діячів на честь яких їх називали. Так, у 2014 р. був знесений стадіон імені Ататюрка у м. Різе, а у 2021 р. на його місці відкрили торговий центр «Simal» [23]. Натомість, новий стадіон, побудований неподалік, називали на честь одного із найуспішніших тренерів в історії турецького футболу Ф.Теріма. У жовтні 2013 р. знесли майже сімдесятирічний стадіон ФК «Бешикташ» «İnönü Stadyumu». Він був побудований під час правління президента Турецької Республіки І.Іненю, названий на його честь і ним же відкритий. І.Іненю, за яким закріплений статус довічного вболівальника «Бешикташа», був соратником першого президента Туреччини М.Кемалю Ататюрка у заснуванні республіки. Р.Т.Ердоган, який ненавидить політику секуляризації І.Іненю, у такий спосіб викреслив ім'я другого президента Туреччини зі Стамбула [12]. Таким чином, руйнування старих стадіонів, названих на честь відомих політичних діячів минулого має ознаки політичного протистояння Р.Т.Ердогана з їх ідеологічною спадщиною. Крім того, Р.Т.Ердоган намагається стерти з пам'яті вболівальників футбольних клубів прізвища «неугодних» йому відомих осіб-вболівальників, й загалом викоринити зі стадіонів протестний менталітет. Прізвища політиків минулого у назвах стадіонів він замінює прізвищами сучасних спортсменів. Також Р.Т.Ердоган постійно наголошував на тому, що дбає про розбудову спортивної інфраструктури. Як виходець з національно-консервативно-релігійного середовища Р.Т.Ердоган ідеологічно протиставляє себе кемалізму і М.Кемалю Ататюрку, який бачив Турецьку Республіку світською і європейською.

По-друге, зміст промов Р.Т.Ердогана. Аналізуючи промови президента Туреччини на церемоніях відкриття стадіонів, стверджуємо: про щоб він не говорив – про футбол, спорт, чи про ситуацію в країні – усе це трактував з позицій ісламського націоналізму, програмних засад своєї партії. Так, на церемонії відкриття стадіону «Ак'язи» (м. Трабзон, 2016 р.) після прибуття президента Р.Т.Ердогана на стадіон було оголошено хвилину мовчання за 14 солдатами, які загинули напередодні під час нападу в Кайсері. На церемонії було прочитано Коран, муфтії провінції Трабзон провів молитву [2]. На стадіоні лунали скандування «Мученики ніколи не вмирають, батьківщина не буде розділена», а солдату та поліцейському вручили квіти [20]. Висловлюючи співчуття тим, хто загинув під час терористичних актів у Кайсері, Стамбулі, у боротьбі з тероризмом, під час операції «Щит Євфрату» та в ніч спроби державного перевороту 15 липня 2016 р., Р.Т.Ердоган наголосив: «Одна нація, один прапор, одна батьківщина, одна держава». Цю фразу він повторив і на церемонії відкриття стадіону «Тімса Арена» (2015 р.) ФК«Бурсаспор» [8]. Окрім того, дружина Р.Т.Ердогана – Еміне, коли вона присутня на цих церемоніях, завжди одягнена у хустку, як і дружини інших промовців. Використання цієї символіки допомагає мобілізувати підтримку серед консервативного електорату. Таким чином, Р.Т.Ердоган на церемоніях відкриття стадіонів послідовно дотримується курсу на ісламізацію країни.

На відкритті стадіонів Р.Т.Ердоган неодноразово наголошував на тому, що «як людина, яка присвятила себе футболу з ранньої юності», він, обіймаючи посаду мера Стамбула, запровадив успішну практику розбудови у місті спортивної інфраструктури. А з 2002 р. він поширив її на всі провінції, у підсумку чого було повністю оновлено спортивну інфраструктуру країни. На церемонії відкриття «Adana Stadium» 19 лютого 2021 р. Р.Т.Ердоган вкотре звернув увагу присутніх на те, що нові спортивні споруди відкривають у відповідь на потреби провінцій. «Вже завершено будівництво 32 стадіонів по всій країні, ще десять будують, а ще чотири стадіони будуть проєктовані та проведені тендери». При цьому президент наголошував, що спорту, окрім деяких основних галузей, не надавали належного значення в Туреччині протягом багатьох років. Тому чинний президент особливу увагу звертав на високі досягнення Туреччини у спорті за роки його перебування на вищих державних посадах. Він трактував це як вияв своєї турботи про молоде покоління, імідж Туреччини й намагання протистояти тому, щоб різноманітні організацій (тобто, на думку Р.Т.Ердогана – опозиційні) «заманили нашу молодь у пастку» [21]. Всі інші промовці на церемоніях відкриття – депутати парламенту, представники ПСР, тренери – наголошували на особистих ініціативах президента щодо будівництва стадіонів і незмінно дякували йому за це. Характерним є їхнє звернення до Р.Т.Ердогана – «наш президент», а він звертався до них «мої міністри». Таким чином, церемонії відкриття стадіонів публічно засвідчують зростання культу особи Р.Т.Ердогана в Туреччині, намагання підлеглих підкреслити його виняткові організаторські і лідерські здібності.

4) Намагання влади Турецької Республіки посилити контроль за громадянським суспільством і нав'язати лояльну культури вболівання на стадіонах країни. Численні втручання Р.Т.Ердогана у фанатське середовище турецьких клубів викликали негативну реакцію з їхнього боку. Наприклад, на відкриття арени ФК «Бурсаспор» у 2015 р. спочатку хотіли запросити мадридський «Реал», проте стадіон відкрив президент Р.Т.Ердоган. Це викликало обурення серед глядачів, тому багато з них пішли зі стадіону ще на початку церемонії [18]. Церемонію відкриття «Adana Stadium» у 2021 р. планували провести 14 лютого матчем-дербі між двома місцевими командами. Однак, її перенесли у зв'язку з напруженим робочим графіком президента Туреччини. Вболівальники сприйняли це як прояв неповаги. Незважаючи на це, декілька днів потому Р.Т.Ердоган був присутній на відкритті цього стадіону онлайн [21]. Однак після відкриття стадіону у м. Адана з'явилися білборди з портретом президента Р.Т.Ердогана і написами «Дякуємо, пане Президенте. Новий стадіон Адани відкритий. Нехай він принесе удачу Адані». Вони були підписані «Вболівальники «Аданаспора» і «Вболівальники «Адана Демірспора». Однак фан-групи жодної з команд не опублікували заяви на підтримку, а тисячі людей протестували проти білбордів у соціальних мережах, використовуючи хештег #BizThankEtiyoruz

(МиНеДякуємо). Окрім того, вболівальники були ображені тим, що відкриття стадіону відбулось без дербі місцевих команд, однак за конференц-присутності Р.Т.Ердогана. Фан-група «Karlan repSHE» заявила, що банери, які вони виготовили, не були допущені, а «з мешканцями Адани не консультувалися щодо назви. Як фанати «Аданаспору», ми не дякуємо президенту за те, що він підтримував будівництво цього стадіону, просто для того, щоб влаштувати шоу та сказати: «Я це зробив!»» [22].

Найбільш неочікуваним для влади і резонансним виявилось офіційне відкриття нового стадіону ФК «Галатасарай» – «Türk Telekom Arena» 15 січня 2011 р. Фани клубу освистали Р.Т.Ердогана у присутності 40 тис. уболівальників. Свист трибун лунав щоразу, коли промовці згадували ім'я прем'єра. У підсумку Р.Т.Ердоган покинув стадіон, не виголосивши своєї вступної промови і не розпочавши матч-відкриття. Він назвав протести «порушенням безпеки» [14].

У своїх пізніших реакціях на цю подію керівництво клубу і посадові особи Федерації футболу Туреччини свідомо применшили кількість протестувальників до «групи 300-400 осіб» (насправді кількість протестуючих фанатів була набагато більшою) і не вважали тих, хто організував ці протести, вболівальниками «Галатасарая». Вони назвали їх «провокаторами» і погрожували, що встановлять протестувальників проти прем'єр-міністра за допомогою 240 камер спостереження і більше не пустять їх на стадіон [13]. Генеральний директор з питань молоді та спорту Туреччини намагався переконати суспільство у тому, що цей протест було «повністю зрежисовано», й нагадав, що «вболівальники «Галатасарая» вже багато разів доводили свою неправоту» [9]. Прем'єр-міністр Туреччини Р.Т.Ердоган наголосив, що «виправдовує громаду «Галатасарая», але тут є організація, а будь-який негатив належить власникам. Р.Т.Ердоган заявив, що ФК «Галатасарай» не вклав жодної копійки в будівництво стадіону і що він був побудований ТОКІ. При цьому загальна вартість інвестицій у стадіон і прилеглу інфраструктуру склала 600 трлн лір [11]. Тому він оцінив поведінку уболівальників на стадіоні, у який держава вклала такі інвестиції, як неспортивну, невдячну. Таким чином, Р.Т.Ердоган намагався представити фанатів як інституціоналізовану структуру опозиційну до чинної влади. Вияв громадянської позиції фанів «Галатасарая» представники влади трактували як неправомірну. Президент клубу і капітан ФК «Галатасарай» особисто просили вибачення перед прем'єр-міністром Р.Т.Ердоганом від імені своєї команди за події, що сталися на відкритті спорткомплексу [5]. Це стало доказом політичної напруги між фанатськими рухами й владою.

Водночас чинна влада намагалась сформувати провладний вітчизняний фан-рух. Так, у липні 2014 р. під час матчу-відкриття нового «Стадіон Башакшехір Фатіх Терім» – клубу Р.Т.Ердогана, він вийшов на поле і протягом 15 хв забив три голи [24]. При цьому глядачі на трибунах демонструвала плакати «До тих пір, поки ви живете, Туреччина залишиться чемпіоном». Під час товариського матчу-відкриття «**Şenol Güneş Stadium**» у Трабзоні президент Р.Т.Ердоган під скандування вболівальників «Провідник, прийди сюди!» підійшов до трибун і привітав їх [7]. Таким чином, Р.Т.Ердоган використовує свою участь у церемоніях відкриття нових стадіонів з метою пропаганди ісламських цінностей та «виховання» законослухняності серед громадян країни.

5) Міжнародний аспект. У липні 2016 р. ФК «Трабзонспор» підписав трирічну угоду про основне спонсорство з Національним банком Катару (QNB) на суму 7,5 млн дол. США. Тому церемонія відкриття спортивного комплексу «Шенол Гюнеш» у Трабзоні відбулася за участю еміра Катару шейха Таміма Хамада Аль-Тані [19]. У своїй промові президент Р.Т.Ердоган заявив, що «сьогодні в Трабзоні ми провели засідання консультативного комітету високого рівня між Туреччиною і Катаром. Сьогодні ми підписали 15 угод з Катаром. «Трабзонспор» також отримає від цього користь. Я сподіваюся, що всі ці проекти будуть корисними для Трабзона та нашої нації». Перед церемонією перерізання стрічки він подякував катарському еміру Сані за його внесок у ФК «Трабзонспор» [7]. Таким чином, відкриття стадіонів створює міжнародний резонанс і є продовженням зовнішньополітичного курсу президента Туреччини на тісні відносини з Державою Катар.

Висновки. Відкриття футбольних стадіонів лідер Турецької Республіки Р.Т.Ердоган перетворив на інструменти впливу на аудиторію на стадіонах та електоральної мобілізації. Таким чином він демонструє близькість до спорту, а, отже, розуміння чинною владою потреб нації. Це позитивно впливає на особистий імідж глави держави та імідж його як голови Партії справедливості і розвитку. Незважаючи на невдоволення фанатів клубів втручанням уряду у розвиток вітчизняного футболу, Р.Т.Ердоган намагається нав'язати провладну культуру вболівання, зміцнити патріотичні настрої серед населення. Аналіз промов Р.Т.Ердогана, зовнішній вигляд його дружини, присутність іноземних гостей на церемоніях відкриття стадіонів, спорткомплексів підтверджують те, що він використовує їх для подальшої ісламізації країни. Вважаємо, що під час правління президента Р.Т.Ердогана футбол і надалі залишатиметься політичним символом у Туреччині.

Джерела та література:

1. 3 yıldır maç oynanan stadın açılışı yapıldı. URL: <https://www.seskoceali.com/haber/5687111/3-yildir-mac-oynanan-stadin-acilisi-yapildi> (08.11.2020).
2. Akyazı Stadi'nin açılışında Katar Emiri Al Sani'nin posterleri asıldı, Katar ulusal marşı çalındı. URL: <https://www.diken.com.tr/akyazi-stadinin-acilisinda-katar-emiri-al-saninin-posteri-asildi-katar-ulusal-marsi-calindi/> (19.12.2016).
3. Alsancak Stadi'nin Açılışını Cumhurbaşkanı Erdoğan Yaptı. URL: <https://ertehaber.com/Haber/alsancak-stadinin-acilisini-cumhurbaskani-erdogan-yapti> (26.11.2021).
4. Anthony Thompson. Блог Кульбіт Клозе. 7 найбільш політизованих футбольних клубів світу. Від Єрусалима до Стамбула, від Словаччини до Туркменістану. URL: <https://ua.tribuna.com/uk/football/blogs/3141891-7-naybilsh-polityzovanykh-futbolnykh-klubiv-svitu/> (27.09.2025).
5. Bunu yapanlar G.Saraylı değil». URL: <https://beinsports.com.tr/haber/bunu-yapanlar-gsarayli-degil>.
6. Bursa büyükşehir belediyesi. Basın ve halkla ilişkiler şube müdürlüğü. Dünyaya heyecan veren stat açılıyor. URL: <https://www.bursa.bel.tr/haber/dunyaya-heyecan-veren-stat-aciliyor-20957> (17.12.2015).
7. Cumhurbaşkanı Erdoğan «Şenol Güneş» stadının açılışında konuştu. URL: <https://www.bloomberght.com/cumhurbaskani-erdogan-senol-gunes-stadinin-acilisinda-konustu-1963211> (18.12.2016).
8. Cumhurbaşkanı Erdoğan Timsah Arena'da başlama vuruşunu yaptı. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-timsah-arenada-baslama-vurusunu-yapti-40029952> (21.12.2015).
9. Er M. Galatasaray'ın 1 kuruş emeği yok. URL: https://www.sabah.com.tr/spor-haberleri/2011/01/17/1_kurus_emeği_yok (17.01.2011).
10. Erdogan «scores hat-trick» in Turkey football match. URL: <https://www.dawn.com/news/1122058> (28.07.2014).
11. Erdoğan'dan TT Arena açıklaması. URL: <https://www.gunhaber.com.tr/haber/Erdogan-dan-TT-Arena-aciklamasi/349668> (17.01.2011).
12. Genc K. How «industrial football» was used to silence protests. Sage Journals. Index on Censorship Volume 51, Issue 3, September 2022. P. 63-66. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/03064220221126410>. <https://doi.org/10.1177/03064220221126410>.
13. Gül Aslan'dan. Bir GS'li «Provokatör» ün Erdoğan, Bayraktar ve Polat'a Cevabıdır. URL: <https://bianet.org/yazi/bir-gs-li-provokator-un-erdogan-bayraktar-ve-polat-a-cevabidir-127227> (17.01.2011).
14. Isıklanan Erdoğan Galatasaray'ın Stadyum Açılışını Terketti. URL: <https://bianet.org/haber/isliklanan-erdogan-galatasaray-in-stadyum-acilisini-terketti-127211> (16.01.2011).

15. Kasımpaşa Stadi'nın adı ne? Kasımpaşa Stadi nerede, kapasitesi ne kadar? Kasımpaşa Stadi kaç kişilik? URL: [kapasitesi-ne-kadar-kasimpasa-stadi-kac-kisilik-2203511](https://www.kasimpasa.com.tr/kapasitesi-ne-kadar-kasimpasa-stadi-kac-kisilik-2203511) (23.02.2021).
16. Rize Stadyumu açıldı. URL: <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=250&ftxtID=7682> (12.08.2009).
17. Spora 3,5 milyar yatırım». URL: <https://www.hurriyet.com.tr/spora-3-5-milyar-yatirim-21996127> (23.01.2012).
18. That is sick: користувачі соцмереж приголомшені стадіоном-крокодилем у Туреччині. URL: <https://tsn.ua/prosport/that-is-sick-koristuvachi-socmerezkh-prigolomsheni-stadionom-krokodilom-u-turechchini-1152012.html> (08.05.2018).
19. Trabzon'da tarihi anlar! Akyazı Şenol Güneş Stadi açıldı! URL: <https://beinsports.com.tr/haber/trabzonsporun-yeni-stadi-akyazi-senol-gunes-stadi-acildi> (19.12.2016).
20. Trabzonspor'un Şenol Güneş Stadi resmen açıldı. URL: <https://www.ligadyo.com.tr/futbol/trabzonsporun-senol-gunes-stadi-resmen-acildi-746290> (18.12.2016).
21. Yeni Adana Stadyumu açıldı. URL: <https://rize.qsb.gov.tr/HaberDetaylari/68/1/225226/yeni-adana-stadyumu-acildi.aspx> (19.02.2021).
22. Yiğit A. Yeni Stadyum'un bir garip açılış hikayesi: «Kendin çal, kendin oyna». URL: <https://www.evrensel.net/haber/427752/yeni-stadyumun-bir-garip-acilis-hikayesi-kendin-cal-kendin-oyna> (09.03.2021).
23. Yıldırım S. Rize Atatürk Stadyumu. URL: <https://rizetakup.com/Haber/rize-ataturk-stadyumu-28230> (29.08.2024).
24. Турецький прем'єр забив три голи. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/sport/2014/07/140729_turkey_erdogan_football_dt (29.07.2014).
25. Футбол в політиці: як Реджеп Ердоган мстить фанатам, створюючи ще один гранд в Стамбулі. URL: <https://www.ua-football.com.ua/foreign/turkey/1582204241-futbol-v-politici-yak-redzhep-erdogan-mstit-fanatam-stvoryuyuchi-sche-odin-grand-v-stambuli.html> (20.02.2020).
